

Ka Jingshlei Um: Kiba dei ban leh bad ki bym dei ban leh

Shwa ka Jingshlei um

- Wat sngap ia kiwei bad long kiba jai jai bad wat tieng kput.
- Man la ka por charge ia ka mobile phones jong phi na ka bynta ka jingia kren kam kyrkieh: pyndonkam da ka SMS.
- Sngap ia ka radio, peit ia ka TV, pule ia ka ka kot khubor na ka bynta ka jing long ka suin bneng.
- Wat teh ia ki mrad ba phi ri ban lait na ki jingmynsaw.
- Buh lypa ia ki tiar jiniada ba kyrkieh na ka bynta ban lait na kano kano ka jingmynsaw bad ban lait im.
- Buh ia ki kot ki sla lane ki tiar ki tar ba donkam hapoh ki plastic lane ki pla bym rung um.
- Dei ban tip ia ki lynti ba bha bad ba jan tam sha ki jaka rieh lane ki iing trep ba long halor.
- Phet mar mar sha ki jaka ki bym don ka jing shlei um lada pthah da ka sorkar.
- Buh lypa ia ki jingbam bym donkam ban shet bad ka um na ka bynta shi taiew.
- Da husiar ia ki jaka ba lah ban shlei um kum ki nylla, ki wah bad ki dam.

Por ba shlei um

- Wat rung ha ka um ba shlei na ka jingshlei um. Lada donkam, phong ia ki juti.
- Phet sha jngai na ki nylla ba pyntuid jaboh, nylla um, nylla tnum iing bad ki nylla surok.
- Phet sha jngai na ki post bording lane ki wire ba noh na ki post ban lait na ka jinmynsaw.
- Buh ia ka lama rong saw lane ki top um ba heh ha ki bynta ba don thliew ba shna da u briew lane ki nylla bym don jingtap.
- Wat ia id lane niah kali ha ka um ba wanrah da ka jingshlei um. Kynmaw bha ba ka um ba don 2 phut ka jing jylliew ha ka jingtuid jong ka ka lah ban rah ia ki kali ki ba heh ruh.
- Bam ia ki jingbam ba dang shu dep shet lane ki jingbam ba tyrkhong. Kynmaw bha ban tap bha ia ki jingbam ki jong phi.
- Dih ia ka um ba lah dep shet lane ka um ba lah dep ai dawai chlorine.

- Ai ia ki dawai ban pyniap khniang ha ki rud ki kiar iing jong phi khnang ban long ki ba khuid.

Da lah dep ka jingshlei um

- Wat shah ia ki khynnah ban ialehkai ha ka um ba wanrah da ka jingshlei um ne ban tur sha jan jong ka.
- Wat pyn donkam ia ki tiar elektrik ba lah sinew bha ban phah shna ia ki.
- La da phah, pynlip ia ki tiar elektrik ne ki tiar elektronik bad ban weng ia ki plug- wat ktah ia ki tiar elektrik ne ki tiar elektronik ki ba jhieh.
- Peit bha ia ki post bording elektrik bad ki wire ki ba sinew, ki tiar ki ba nep bad ki kyndew ba twa.
- Wat bam ki jingbam kiba tap da ka um ba wanrah da ka jingshlei um.
- Pyndonkam da ka mosari ban lait na ka jingpang malaria.
- Da husiar bha ia ki bsein namar ka jing shah puh bsein ka shait jai bha ha ka por ba shlei um.
- Wat pyndonkam ia ki painkhana lane ki kor um lada ki pipe um lane ki pipe ba pyndonkam ban pyntuid ia ki jaboh ki lah sinew.
- Wa dih ka um na kor um haduh ba la pthat da ka tnat jingkoit jingkhiah ba ka um ka lah long ban dih.

Lada donkam ban phet:

- Rah ia ki shuki lane ki tiar ki tar halor ki jingthiah ne ki miej.
- Buh ia ki byrni ba la pyndap da ki shiap ha u komot painkhana khnang ban lait na ka jingtuid kylla ka jaboh sha iing.
- Pyn lip ia ka bor elektrik bad ka gas.
- Kynriah sha ki jaka ba long halor/ki ba lait na ki jingma.
- Shim ia ki tiar ne dawai iada, ki kot ki sla ne ki tiar ba donkam bad phi.
- Wat rung shapoh ne ki um bym tip; pyndonkam da u dieng ban pyntikna ia ka jing jylliew jong ka um.
- Wanphai sha la iing haduh ba la pthah da ka sorkar.
- Pynbeit lane thaw buit halor ka jingiakren hapdeng ki longing longsem.
- Pynkhuid lane synreit dawai ia baroh ki tiar ki tar ki ba lah jhieh.

Ka Jingshlei Um ha ka rep ka riang: Kiba dei ban leh bad ki bym dei ban leh

Kiba dei ban leh

- Buh ia ki jingri jong phi ha la ki sem bad pyntikna ba kin lait na ki jingmysaw.
- Ai um da kaba khuid ia ki jingri ki jong phi.
- Thung ia ki jingthung ki ba im ha ki jaka ba shlei um.
- Pyllait ia ka um ka ba dap ha ki pynthor ki jong phi hadien ka jingshlei um.
- Ha ki jaka ba jur bha ka jingshlei um, Jied ia ka jaka ba long halor ban sara ia u symbai kba u ba longkot sngi (HYV). Da lah hiar ka um ba wanrah na ka jingshlei um, ki nongrep ki lah ban thung noh ia u kba.
- Lada jia ba ki symbai kba ki lah julor sha ba palat ha ki pynthor, sa pyndonkam da ki symbai ba jrong sngi bad thung lang bad ki symbai ba lah dep thung lypa (symbai ba longkot sngi).
- Ha ka jaka ba long halor, u arhar (u shana dai) bad u sesame (u nei) lah ban thung.
- Ot noh mar mar ia u jingthung ba lah ih lada ioh jingtip shaphang ka jing jur u lap bha bad buh bha ia ki jingthung ha ki jaka ba lait na ka um lane u slap.
- Ha ka pynthor ba shah ktah malu mala, pyllait ia ka um ba lah shkei na ka pynthor kba bad sa ai lang $1/3^{\text{rd}}$ Urea (N₂) lane u mluh lieh bad 50% u potash lane u mluh saw da kaba ber ha u jingthung ha ka por ba kha u kba.
- Thung ia u kba ba lyngkot sngi da ka ba bet ha pynthor wat nym sara shuh lada u kba ba lah dep thung u julor ha ka jingshlei um.
- Lada ki symbai ki lah shah kit ha ka um, sa pynbiang biang ia ki symbai.
- Ai shibun u urea lane u mluh lieh ha ka jaka ba julor ki jingthung hadien ba duna ka jingshlei um.

Ki bym dei ban leh

- Wat buh sah ia ki jingthung ba lah dep ot ha pynthor lane lyngkha.
- Wat ai lad ba kan neh sah ka um bun bun sngi namr na kane ka lah ban pyn pyut lane pynioh jingpang ia ki jinhthung.